

ÆSTETIK OG ERKENDELSE

af Malene Hauxner, landskabsarkitekt, Dr. Agro

Fornyelse tar' tid

Da jeg besøgte Höganäs Stadshus for et par år siden, skinnede solen, så skyggen fra de klippede spidsløn i entrégården kunne danne et mørkt rektangulært felt svarende til bassinets lyse. Geometrien er retvinklet, rektangler er vendt og drejet, som tatamimåtterne i et japansk hus, søjler og stammer tegner de lodrette linier og vandspejl det vandrette plan. Karakteren af sydlandsk orangegård er til stede simultant med, at torvet er et moderne byrum. Torvet i Höganäs er et lille højmodernistisk mesterværk, et koncentreret byrum skabt i et arkitektonisk sprog, i en retvinklet geometri med løvtage, vandrette bassiner og modullagte fliser. Alt er som det skulle være i begyndelsen af 1960'erne. Uden for bygningerne er gulvet græsklædt og let moduleret. Liguster, buksbom, avnbøg og ildtorn, klippet som skiver eller kasser, danner antydningssvise lukninger. Tæt på bygningerne står tolv grupper med et ulige antal flerstammede træer i hver: Røn, pil, kastanje, koralkornel og det lidt usædvanlige korktræ. Sammen med plænerne og hækkene giver de en landskabelig karakter, der forstærker den urbane og gør stedet til noget særligt.

Andreas Bruun havde øjne for fornyelsen. En rækkehus have på udstillingen Norrvikens trädgårdar gav han en præcis og rammende karakteristik. "*Den er ny i sin form. Det er dejligt at se, at der findes nogle, som prøver at finde 'andre' måder at lave haver på. Når man står og betragter denne have, bliver det mere og mere klart for én, hvor mangfoldig den er i sin næsten nøgne enkelhed.*"¹ Bag mangfoldigheden og den nøgne enkelhed lå en indlevet analyse, der resulterede i den opfattelse, at rækkehus haven ikke var en villahave, der var krøbet i vask, men en stor, herlig balkon med trægulv, hvor man kan ligge eller sidde, tage brusebad, danse, lave mad og dyrke sin hobby eller bare hvile sig og fornemme duften af græs og ikke af oliepletet asfalt.

Overgangen til det moderne samfund, som den

f. eks. er skildret i Francis Ford Coppolas Godfatherfilm, kræver vedvarende æstetisk formulering. I sommeren 1967 dansede blomsterbørnene i lyset af psykedeliske, jugendagtige mønstre. Overskudsjord og støjvolde antog biomorfe former og fokus flyttede fra det synligt menneskeskabte landskab, fra herregårdsalléer og løvtage, til det tilsyneladende naturskabte, til løvenge og overdrev. Det var de unge, der gjorde oprør, men det var en moden landskabsarkitekt, der i Danmark gav den ny tid et æstetisk redskab.

I 1957 holdt Sven-Ingvar Andersson et foredrag ved Föreningen för Dendrologi och Parkvårds årsmøde. Han sagde noget, som siden blev bister angrebet af den velrenommerede kunsthistoriker, professor Nils G. Wollin. Den 29-årige, svenske havearkitekt forsvarede modigt sine synspunkter. De blev fastholdt i en artikel i tidskriftet *Havekunst* som *den antikvariske metode, pasticherestaurering og den nyskabende metode*.² Det er stort set de tre angrebsvinkler, der i dag er eksamenspensum, når det gælder bevaring og omdannelse af historiske haver. *Rekonstruktion* er den kunsthistorisk og teknisk korrekte genopbygning, der har formen som mål. *Renoveringen*, den følsomme æstetiske fornyelse med respekt for den oprindelige skabelse, har til hensigt at ramme ånden. *Den fri fornyelse*, en collageagtig tilføjelse i et nyt kunstnerisk greb skulle gengive anlægget sin værdighed.³ Det var fornyelsen, der skabte ravage.

Den landskabelige situation

Ved et foredrag i Arkitektforeningen i København i oktober 1965 kaldte Sven-Ingvar Andersson den finske haveby Tapiola for rædselsblanding.⁴ Byen blev ellers beundret, fordi den virkeliggjorde drømmen om samarbejde mellem sociale og kommercielle, private organisationer, byplanlæggere, arkitekter, sociologer, velfærdsarbejdere, ingeniører og havearkitekter. Den virkeliggjorde programmet for den hele by,

for rig og fattig, hvor boliger, arbejdspladser, sociale institutioner, center for kultur, fornøjelser og forbrug var anbragt i sunde omgivelser, midt i naturen. Den blev beundret for de moderne haveboliger, placeret i klynger i skoven, mellem blomstrende frugttræer, under mægtige skovfyr og for det system af blinde veje, hvorfra man kunne komme direkte ud i naturen. Den blev beundret for sit smukke, hvide, monumentale bycenter med høje bygninger, springvand og farverige blomsterbede, komponeret som et byens hjerte af Le Corbusier. Anderssons forsvaret for den kompakte by i modsætning til den 'grønne' var ikke socialt begrundet som i forfatteren og arkitekturjournalistens Jane Jacobs *The Life and Death of Great American Cities* (1961). Hans ærinde var at påvise, at den artistiske konsekvens af en koncentration ville blive bebyggelser, der med deres artificielle landskab ville komme til at stå mod det åbne landskab og haven mod naturen, at det koncentrerede byliv ville give mulighed for en stærkere og mere engageret landskabsoplevelse og landskabsopfattelse. Andersson troede ikke på, at forstæder ville blive så grønne, at de kunne tilfredsstille behovet for natur, og aldrig så meget by, at de kunne give et rigt, socialt og kulturelt liv. Statens Kunstfonds offentlige idekonkurrence om boligområdets udformning blev udskrevet i 1967 for at belyse, om et nært samarbejde mellem arkitekt og billedkunstner kunne stimulere til kunstnerisk kvalitet i de 'umenneskelige miljøer' og fremkalde nye ideer på et område, man fandt idemæssigt stagneret. Sven-Ingvar Andersson kunne præsentere en by i en landskabelig situation. Murskiver, proportioneret efter det gyldne snit, er sat sammen til en amfiteatralsk bebyggelse på en sydvendt skråning. Boligerne læner sig op ad sydsiden af murskiven, der således skaber klimabeskyttelse til gangarealerne, mens biografen og parkeringshuse ligger på den skyggede nordside. Sammen danner bygningslegemer og uderum en helhed, der i sin krystalinske karakter forventes at ville skille sig tydeligt ud fra landskabet. Murene ligger i plan som tømmer på en flod, og træerne står spredt, som var de sået.⁵ At skabe monumentets negation,

pausen, landskabets lysninger, at gøre den landskabelige situation begribelig er et tilbagevendende ærinde. Karreerne mellem H.C. Andersens Boulevard og Vester Voldgade nord for Københavns Rådhus blev i denne sags tjeneste erstattet med trætilplantede terrasser i konkurrencen om rådhuspladsens fremtid. Den skulle være middelalderens forplads - det sted hvor den tætte by åbner sig, hvor de krogede gader og den intime målestok afløses af boulevarder, snorlige husrækker, blæst og hurtig trafik, et sted hvor den indre bys tæt sammenstuede befolkning kunne komme ud i solskinnet. I Anderssons billedsprog blev rådhuset til en stærk klippe og pladsen til en åben forstrand, løsgjort fra byens massiv.⁶ Forslaget faldt ikke i dommernes smag. På Museumsplein i Amsterdam lykkedes det 10 år senere at skabe denne landskabelige situation.⁷

Sankt Hans Torv på Nørrebro kan tolkes som et stiliseret landskab, men det er skabt som et organiseret byrum. Som Museumsplein var stedet et gadekryds før omlægningen.

En sommerdag føler man en umiddelbar, æstetisk glæde ved vandet der springer i stråler og bliver til pytter i lunger under det omvendte campingbord og solskinnet, der får folk til at slå sig ned på bænkene, der ikke er rigtige bænke men kæmpegranitblokke, på det knoldede chaussestengulv eller på stole ved cafeerne. Bli'r man lidt længere, indfinder eftertanken sig. Den landskabelige situation, der gør fornemmelsen af by stærkere, kystens linie, regnen, træet på bakken. For det meste er pladsen fuld af cykler og mennesker, der kan opleve et lille stykke lyseksponeret landskab bag et tæppe af vandsprøjt og bladhæng. Man glemmer ikke et øjeblik, at Nørrebro - den sorte firkant og byens trafik er tæt på, selv om man er 'kommet på landet.'

En modig mand

Sven-Ingvar Andersson er en modig mand, der tør tale den herskende mening imod.

I den parisiske have Bagatelle står der en skulptur, en såkaldt herm med omhyggeligt huggede fødder og hoved, men med en pille som krop. Den brugte Sven-Ingvar Andersson som billede

på samtidens landskabs- og havekunst, efter at han i 1966 havde deltaget i den 10. IFLA-kongres i Stuttgart.⁸ Hovedet, som vakte stor interesse, var den teoretiske diskussion og det æstetiske raffinement i den lille skala og fødderne, der var ved at få groteske proportioner, var de videnskabelige udredninger, praktiske synspunkter, lovgivning, økologi, økonomi, skovrejsning, luftforurening og affald i naturen. Det skulpturen og landskabs- og havekunsten savnede var krop - i betydningen konkret formgivning og fysisk opfattelig virkelighed.

Mod udviste Andersson da den berømmede svenske arkitekt Peter Celsings forslag til omdannelse af Kungsträdgården i Stockholm blev kaldt rigtigt dårligt, selv om det havde imponeret den svenske presse og offentlighed. Argumentet var, at det landskabelige tomrum og dermed den arkitektoniske spænding i forhold til slottet, var gået tabt. Celsing havde foreslået cirkulære orangerier midt i rummet, fjernet en del af alleerne og placeret to springvand som erstatning for den elmegruppe, som før havde markeret overgangen mellem pladsens plan og det skrånende terræn mod havnen. Hellere skulle Celsing have brugt barokkens konsekvens end dens rekvisitter.⁹

Det manglende projekt til Vestskoven kommenterede Andersson i artiklen *Helt ud i skoven* under overskrifter som *-håb og afmagt, -er det så svært? -rekreationsområde i forklædning, -statskovbrugets dilemma, -ræven vogter hønen og -den uoplyste offentlighed*.¹⁰

Parkadministrationernes omorganisering i Oslo, Stockholm og København fik følgende ord med på vejen: *"Stadsingeniører forstår sig ikke på den del af den fysiske planlægning som henvender sig direkte til mennesker og derfor indeholder irrationelle momenter... Man burde spørge: Har de personale nok og har personalet de rigtige kvalifikationer? Har de sagkyndige stadsgartnere og den administrative hjælp som de behøver for ikke at køre fast i rutinearbejde? Er embedsværkets opbygning således at man tager vare på medarbejdernes initiativ? Er kontakten med almenheden sikret gennem forbrugerrådgivning, 'klagemure' og brevkasser? Findes der midler til at ansætte specialister, til at varetage det som det faste personale*

ikke behersker? Er forvaltningen effektiv i sin opgave som antiteknokratisk værktøj? At netop Stockholms parkforvaltning, Nordens uden sammenligning bedste og det uopnåede forbillede for byer over hele verden, skulle slås i stykker for at passe bedre ind i en teoretisk planlægningsmodel, var en grotesk tanke.¹¹

Det var stadsgartner Holger Blom, der i 1945 havde opstillet et firepunkts parkprogram for Stockholms parker, som blev skelet for Anderssons. *"Det gröna, eller det landskapliga elementet, som jag hellre vill kalla det, kan ge staden: Struktur, identitet, skönhet, naturupplevelse, social kontakt, utbyggnadsreserver, fysisk rekreation."* Ser man nærmere efter er skønheden en tilføjelse.¹² Det var modigt gjort på et tidspunkt hvor parkpolitik handlede om miljø, beboermedvirken og hjemmehørende planter.

I 1979, da beundringen for naturen var på sit højeste og svenske synspunkter derfor i høj kurs, kunne Andersson gøre en undrende stand opmærksom på, at Morten Klints suveræne figur af bolcherøde berberis kalligraferet på Vestmotorvejens støjvold til beskyttelse af Hvidovre Hospital, var et kunstnerisk arbejde, der indvarslede noget nyt i dansk landskabsarkitektur. Slangeformen fandt han genial, fordi den i eet glimt opfattedes som een hel form og dog bestod af dele som gjorde oplevelsen rig.¹³

Særlig skarpt lød det i 1992: *"Hvis man gerne vil være pessimist og er landskabsarkitekt, så har man det nemt i disse dage. Man behøver bare at gå en tur i byen eller læse sin avis... i parkerne pusler kulturministeren med nybyggeri. Planerne om en udvidelse af Statens Museum for Kunst i Østre Anlæg er en enøjet favorisering af billedkunsten på landskabskunstens bekostning. Planerne må stoppes. I ugens avis har vi kunnet læse, at der nu er givet penge nok til, at billedkunstner Bjørn Nørgaard kan svøbe sin oldefars charmeklud af en granitbefæstelse i glade farver rundt om Storkespringvandet."*¹⁴

Sven-Ingvar Andersson har talt mod natur-, miljø- og bevaringsentusiaster, mod parkforvaltere og arkitekter, mod politikere og bygherrer, senest mod Larsens placering af Møllers opera. En gammel Hieronimus er han imidlertid ikke. Den ungdommelige poesi har aldrig forladt ham.

Krakas slør og Beatrices krans

Det moderne rum er lukket og åbent på een gang. Det skal beskytte og skabe ly, læ og hygge, men det skal også åbne mod verden og uendeligheden. Sven-Ingvar Andersson har hentet hjælp hos Kraka, hvis slør både gjorde hende påklædt og nøgen. Måske har han lært det af C.Th. Sørensen, der ved Eidsvold værk regulerede mellem inde og ude og kommunikerede barokhave og kulturlandskab på en gang.

Forslaget til Parc de la Villette blev tildelt en af de ni førstepræmier. Det blev fremhævet for sin karakter af socialt, byplanmæssigt og kunstnerisk eksperiment. *Folkenes popPELLUND, den bebyggede skov* eller *Krakas slør* kaldes trærækkerne i faldende længder, der danner et gardin ind til *Fåresletten* med de kuplede, pletvis skovklædte bakker og de skyggede, overrislede, lav- og mosklædte skærme som baggrund. Her inde mellem får og påfugle skulle storby mennesket kunne opleve sin afhængighed af naturens kræfter uden nostalgi og sit ansvar for den globale økologi uden frustrationer. Det skulle kunne føle sin magt over naturen uden overmod og den umiddelbare sanselighed uden at føle sig blottet. Her skulle det kunne nyde solen og luften, planterne og vandet, ureflektet og ikke analyserende. Kroppens udfoldelsesmuligheder skulle kunne give sjælen næring, intellektet stimulans, fantasien.¹⁵

Som indlæg i debatten om Amaliehaven tegnede Sven-Ingvar Andersson en plads, et trekantet rum, der på de to sider har kroner af piletræer og på den tredje skibene i forgrunden og Holmens bebyggelse i baggrunden. Midt i det hele fører en anløbstrappe ned til vandet. Piletræerne står i fem rækker i faldende længder parallelt med havnekajen. Mellem træerne er der bygninger, som følger rækkerne og lukker for enderne. På den ene trappevange troner en kæmperose af bronze.¹⁶ Der er tale om et aksialt, perspektivisk, lineært og asymmetrisk anlæg. Strukturen refererer både til noget rationelt og noget uendeligt. Hvis et af tidens arkitektoniske problemer er at skabe rum for moderniteten uden tab af historie, kultur og landskab – er dette lille uprætentiøse forslag en god

løsning. Vi er ikke et øjeblik i tvivl om, at Amalienborg, aksens kongedømmet og Frederiksstaden er stjerneskuespillere, men vi ved også, at havet, skibsfarten og piletræerne er en forudsætning for deres skuespil. Pilen er dansk, og rosen er persisk.

Som man behager var titlen på en haveudstilling ved Ippenborg slot i 2001. Sven-Ingvar Andersson flettede en krans af evig harmoni til Dantes Beatrice. Først ser man kun de døde, sorte grene på sorte stager. I kransens midte gror beskedenhedens blomst, den lysegrønne Reseda. I kransens kant reflekterer skår af glas og spejle sollys og farver. Som sommeren går, vokser ærteblomster frem og kransen bliver til en duftende purpurrød tryllering. I et helligt ritual antændes trækul i bunden, kransen bliver en glødende glorie, røgen stiger mod himlen og Beatrice har nået sin endestation.¹⁷

Referencer:

1. Bruun, Andreas. *Uterummet*. *Havekunst* 8/1961, 82-86
2. Andersson, Sven-Ingvar. *Pastisch och antikvarisk restaurering*. *Havekunst* 1961, 33 og Nils G. Wollin. *Pastisch eller antikvarisk restaurering*. *Havekunst* 8/1960, 90-91
3. Andersson, Sven-Ingvar. *Principper for bevaring af gamle haver*. *Fortidsvern* 1/1986, 20-23
4. Andersson, Sven-Ingvar. *Söndagslandskap och måndagsstäder: Käseri i arkitektforeningen oktober 1965*. *Havekunst* 7/1966, 121-128
5. Skriver, Poul Erik, red. *Statens Kunstfonds offentlige idekonkurrence om boligområdets udformning*. *Arkitekten* 4/1968, 74-90. *Forslaget er udarbejdet sm.m. billedhuggerne Søren Georg Jensen og Anders Tindbo og arkitekten Erik Korshagen*.
6. Permin, Karen, red. *Konkurrencen om Rådhuspladsen i København*. *Landskab* 7/1980, 158-160
7. Hauxner, Malene. *Museumsplein af Sven-Ingvar Andersson*. *Landskab* 5/2000, 129-133
8. Andersson, Sven-Ingvar. *Hermen i Bagatelle: På IFLA-kongress i Tyskland 1966*. *Havekunst* 2/1967, 23-25
9. Andersson, Sven-Ingvar. *Kungans nya kläder*. *Landskab* 2/1966, 21-24
10. Andersson, Sven-Ingvar. *Helt ud i skoven...* *Landskab* 6/1970, 105 og 124
11. Andersson, Sven-Ingvar. *Effektivitet till vad?* *Landskab* 4/1969, 61-62
12. Andersson, Sven-Ingvar. *Landskapsarkitektens roll i den fysiska planläggningen*. *Landskab* 1/1969, 6-9. Malene Hauxner. *Fantasiens Have: Det moderne gennembrud i havekunsten og sporene i byens landskab, Kbh. 1993. Det blev præciseret som et femte punkt: De (parkerne) skal imødekomme et behov for skønhed*. Sven-Ingvar Andersson m.fl. *Parkpolitik: Boligområderne, byerne og det åbne land*. Kbh. 1984
13. Andersson, Sven-Ingvar. *Morten Klints slange*. *Landskab* 8/1979, 172-175
14. Andersson, Sven-Ingvar. *Why will they never learn*. *Landskab* 4/1992, 73
15. Andersson, Sven-Ingvar. *Parc de la Villette: Bonjour Plaisir*. *Landskab* 3/1983, 52-57
16. Andersson, Sven-Ingvar. *En lund, et trætilplantet torv, en trappe – en rose*. *Utopiens Havn*. Kbh. 1982
17. *Wie es euch gefällt*. *Schloss Ippenborg 2001*, 28-29

Katalog til udstillingen, *exhibition catalogue*

SVEN-INGVAR ANDERSSON

2002

Sven-Ingvar Andersson 2002
- havekunstens idé

Dansk Arkitekturcenter
Gl. Dok
Strandgade 27
DK-1401 Kbh. K

Udstillingskatalog udgivet i anledning af landskabsarkitekt, professor Sven-Ingvar Anderssons 75-års dag d. 22. august 2002.

Sven-Ingvar Andersson 2002 - garden art and beyond

Catalogue published on the occasion of the 75th anniversary of landscape architect, professor Sven-Ingvar Andersson.

Published by: Udstillingen Sven-Ingvar Andersson 2002
Editor: Steen Høyer
Graphics & layout: Nicolai Bo Andersen, arkitekt maa
Translation: Dan A. Marmorstein & Anne Whiston Spirn
(*Letter from my henyard*)
Reproduction: F. Hendriksens Eftf. A/S
Print: P.J. Schmidt A/S
Copyright: Udstillingen Sven-Ingvar Andersson 2002

Kataloget er udgivet med støtte fra:
Published with grants from the foundations:

Dronning Margrethe og Prins Henriks Fond - Augustinus Fonden - Margot og Thorvald Dreyers Fond - Havekultur-fonden - Foreningen Realdanmark og Ruth og Finn Riis-Hansens Familiefond

I kommission hos:
On commission at:

Arkitektens Forlag
Strandgade 27 A
DK-1401 København K

tlf. +45 32 83 69 00
E-mail: eksp@arkfo.dk
www.arkfo.dk

ISBN 87-98 90 60-0-3